

(На Поділлі - 35²65/ 543/ 5²653/ 21²// 4345/54321/234321²//)[4, 9].

Голоси виконавців весільних пісень за тембровими ознаками укладаються в теситуру народного альта. Для виконавців з таким голосом характерний міцний, добре опертий, сильний звук, густий тембр, використання грудного регістру, з переходом на мікст у верхніх звуках діапазону.

Отже, весільні ладканки Південно-Східної Волині за структурою поділяються на дві групи: з 6-8-складовим нецезурованим віршем та цезурованим віршем структури (5+3), (5+4). Можна з повним правом констатувати, що основу ладканок Південно-Східної Волині становлять мелодичні парадигми (мелотипи), характерними рисами яких є певні інтонаційні ходи, сталі кадансові звороти. У той самий час вони мають нахил до варіабельності, адже відзначаються нерівноскладовою силабічною будовою, що впливає на структуру в цілому. Їхня наявність пояснюється сформованим модусом мислення досліджуваного середовища.

Ладканкам Південно-Східної Волині властиві мелодії невеликого обсягу в межах іонійського пентахорда з кінцевим тоном, переважно на 1-му ступені. Розширення амбітуса відбувається шляхом додавання нижньої секунди.

Весільній пісенності досліджуваного регіону властивий монодичний спів (унісонний), що склався в одnogолосій музиці і є однією з ранніх форм. У переважній більшості ладканок простежується тенденція до чіткого відчуття кінцевого нижнього тону – головної ознаки модального мислення.

Весільні ладанки Південно-Східної Волині стабільно функціонують, зберігають сталий каркас та формотворчі елементи. Завдяки гомогенному началу, субстрату стабільної інформації пласт весільної обрядовості, як підтвердилося, зазнав найменших змін.

ЛІТЕРАТУРА

1. Трубочанінов С.В. Історія Поділля та Південно-Східної Волині. Книга 2. – Кам'янець-Подільський: Центр Поділлязнавства, 1994.
2. Іваницький А.І. Генезис двох типів весільних ладкань // Парадигматика фольклору. Ювілейний збірник з нагоди 70-річчя від дня народження доктора мистецтвознавства, професора Софії Йосипівни Грици. – Київ-Тернопіль: Астон, 2002. – С.36-48.
3. Колесса Ф.М. Музикознавчі праці / Підгот. до друку С.Й.Грица. – К.: Наукова думка, 1970.
4. Дудар О.О. Музичний фольклор Хмельницького Поділля (етномузикологічний та етносоціологічний аспекти дослідження): Автореф. дис... канд. мист.: 17.00.03 / НАНУ ІМФЕ. – К., 2007.

Olena Dudar

WEDDING SONGS (LADKANKI) OF THOUTH-EASTERN VOLIN' (ACCORDING TO MATERIALS OF EXPEDITIONS NOTATIONS)

The publication tells about modern exploration of wedding songs (ladkanki), in particular, it considers songs, recorded during folklore expeditions in Thouth-Eastern Volin' (Khmelnitsky region) 2005 through 2007. In its also determined two groups of wedding songs, as the most leading in region.

Key words: wedding songs (ladkanki), Thouth-Eastern Volin', folklore expeditions, tone shoal, rhythmical form, tone paradigm.

Віталій Охманюк

ФОЛЬКЛОРНА СПАДЩИНА ЛЕСІ УКРАЇНКИ

У статті висвітлюється вагомий внесок Лесі Українки у фольклористику, розкриваються світові невичерпні багатства народної пісні, народної мови.

Ключові слова: народна пісня, національна культура, експедиція, обряд.

Українська народна поезія з найдавніших часів була одним з найважливіших чинників у розвитку української національної культури. Неоціненні скарби українського фольклору стали основою українського національного відродження.

У 70-х рр. XIX ст. розпочалася особливо активна фольклористична діяльність в Україні. Багато етнографічних матеріалів П.Чубинського, В.Антоновича, М.Драгоманова про пісні українського народу було зафіксовано саме у цей час. Вагому лепту в цю справу зробила геніальна українська поетка Леся Українка. Вона найповніше розкрила світові невичерпні багатства народної пісні, народної мови.

Леся Українка була захоплена цим загальним потужним рухом, цією широкою течією збирання і дослідження творів української усної поетичної творчості. І саме народно-поетична стихія особливо сприяла формуванню ідейних художньо-естетичних смаків поетеси.

Рідної мови Леся Українка навчалася з уст народу. Вона з дитинства виховувалась на найкращих зразках української поезії, а ще була талановитим виконавцем народних пісень.

В історії української культури особливе місце займає с. Колодяжне: воно тісно пов'язане з високоінтелегентною родиною Косачів, з життям і творчістю Лесі Українки.

Вперше назва Колодежно¹ згадується в одному з документів 1537 року². Разом з іншими селами Ковельської волості воно деякий час належало до володінь російського князя Курбського, який після невдач у Лівонській війні перейшов на сторону Польщі. Часто змінювалися землевласники, численні міжусобиці між ними все більше опустошували і до того убоге село. У 1868 р., невдовзі після одруження з Ольгою Драгомановою, у Колодяжні купив ділянку землі розміром 44 десятини Петро Косач. На ту пору в селі нараховувалося понад 40 дворів з однією вулицею, що перейшла трактову дорогу Луцьк – Ковель. Церкви, як і школи, не було, то ж колодяжанці належали до парафії сусіднього села Волошки.

У Колодяжному родина Косачів з одинадцятирічною Лесею поселилася в 1882 р. Відтоді село і його побут стали близькими і рідними Лесі Українці. З цього приводу Ольга Косач-Кривинюк у своїх спогадах про сестру зазначає: «Наша сім'я жила в дуже близьких стосунках з селянами, всі ми, в тому числі Леся, ще більше ніж хто, мали між колодяженцями не лише знайомих, а й приятелів, тому весь їх побут дуже скоро став нам відомим, а далі й рідним» [2, 37]. Відтоді, все це стало рідним Лесі. Цілком зрозуміло, що Колодяжне було для поетеси щедрим осередком етнографічно-фольклористичних досліджень.

Народнопісенна культура Західного Полісся і Волині, маючи давні і тривкі традиції, неодноразово привертала увагу дослідників. У різні роки чимало реліктових явищ, цінних зразків пісенної творчості цих регіонів зафіксували фольклористи Зоріан Доленга-Ходаковський, учасники широко-масштабної етнографічної експедиції під керівництвом Павла Чубинського.

Та чи не найбільш органічний, активно-дійовий зв'язок з народнопісенною творчістю волино-поліського краю виявила Леся Українка. В одному зі своїх листів у 1892 р. поетеса сповіщала Михайла Драгоманова про свою народознавчу працю: «Я взагалі маю щастя до етнографії – не тільки не стрічаю недовір'я собі або неохоти, а, навпаки, сама інший раз мушу покладати кінець етнографічним студіям. Досить того, що за чотири місяці маю півтора ста обрядових пісень зібраних! Певна річ, що не все там цікаве і нове, але ж мене дуже займають оригінальні мотиви з цих пісень, їх же – я знаю добре – ще ніхто не записував. Тепер, наломившись на записуванні нот, ся робота не видається вже мені дуже тяжкою, одна тільки біда, що не вмію просто з голови писати, без помочі інструмента» [2, 123].

У цьому ж листі Леся Українка згадує «знайому дівчину», від якої були зроблені пісенні записи: «Від сії дівчини я сливе всі тутешні пісні записую і мене навіть дивує, як я досі не обридла їй з своїм записуванням». Тією співачкою, послугами якої при записах пісень користувалася Леся, була, безперечно, Варвара Пиріг (в одруженні Дмитрук, 1872-1964). Походила вона з бідної селянської родини, мала добру пам'ять, приємний голос. Розвиткові індивідуальних здібностей дівчини особ-

¹ Назва села, як засвідчують численні документи, віддавна має форму іменника середнього роду з кінцевим-о. Так, зокрема, фіксується і в народній етимології. Це спонукає нас дотримуватися безсумнівної форми – Колодяжно, а відповідно і похідних граматичних форм – до Колодяжна, у Колодяжні і т.п. Водночас при цитуваннях з літературних джерел зберігаємо форми оригіналу.

² Archiw Książat Lubartowiczow Sanguszwow Sławucie/ - Lwów, 1890/ - T. IV. – S. 102-105.

ливо сприяла дружба з Лесею, з якою вона познайомилася одразу ж після приїзду до Колодяжна. Їм'я співачки, до речі, згадується у листі Лесі Українки від 8 березня 1907 р. до сестри Ольги: «Весілля колодяжанські вже покінчилися, і Варка зовсім охрипла після них – переспівалась». Можемо робити припущення, що більшість колодяжанських пісень перейняла Леся Українка саме від Варвари Пиріг-Дмитрук.

Ще у Колодяжному Леся Українка підготувала до друку оригінальну збірку купальських пісень «Купайла на Волині». Зібрані матеріали разом зі статтею-передмовою були надіслані у Львів Іванові Франкові. Незабаром праця «Купала на Волині» була опублікована у літературно-науковому часописі «Життя і Слово». У згаданій роботі зроблено опис народного звичаю і подано 49 купальських пісень, що походять з Ковельського і Новоград-Волинського повітів. Відкидаючи критичні зауваження М. Драгоманова, Іван Франко писав у листі від 19 березня 1894 р. до вченого: «Ваш суд про Лесині пісні не видається справедливим: все-таки се найбагатша досі збірка купальських пісень, зібраних в одній околиці, і між ними багато є досі незвісних, бодай незвісних яко купальські» [4, 473].

Про святкування Івана Купала в Колодяжні розповідає Ольга Косач-Кривинюк: «1890-го справляли колодяженці Купала зараз за нашим садом, бо там того року була паренина. Лесі було тяжко ходити на двох милицях, але пам'ятаю, що вона таки пішла подивитися на Купала та послухати купальських пісень. Вона якраз тоді їх записувала» [5]. Ці пісні досить різнопланові. У них виразно виявлені обрядово-символічні реалії, мотиви молодечого кохання («Ой на Купайла й вогонь горить», «Ой там летіли гуси білі»), а в групі жартівливо-гумористичних творів – гострі дотепи дівчат на адресу парубків («Ой у городи крокіс поріс», «Ой у городи бур'ян, бур'ян», «Ой на дворі метелиця»).

Завершальним етапом аграрно-господарського року були обжинки. Широкий комплекс звичаїв, пов'язаний зі збором врожаю, порівняно добре відомий у досліджуваному регіоні. Майже в усіх обрядодійствах обжинок бачимо схід аграрної магії. Жниці ретельно дотримувалися звичаю: лишати щось «на пні» для Божих птиць і щоб наступного року родило. То ж залишали незжатиим жмут стебел, з них робили так звану «спасову бороду»: стебла в'язали, теребили зерно і загребали його серпом у землю. В обжинкових піснях, що виконувалися в домашньому середовищі після завершення збору врожаю, наявні величальні мотиви – господареві, господині.

У системі побутової культури важливе місце займають весільні звичаї і пісні. Донині «весілля є найурочистішим актом, пов'язаним із найбільшим числом обрядів» [10, 102]. У колодяжанському традиційному весіллі збереглися найтиповіші складові частини – заручини, запросини, вінкоплетіння, випікання калача і короваю, перепій. Деякі пісні, записані й Лесею Українкою. Це: «Ой ходила Галюня по двору», «Іде Василько до дівки», «Наша Танічка засмучена».

У 90-х роках деяку частину пісень, зокрема й тих, що походили з Колодяжна, Леся Українка наспівала для запису Миколі Лисенкові. Згодом композитор опублікував їх у «Збірці народних пісень у хоровому розкладі, пристосованих для учнів молодшого і підстаршого віку у школах народних» (Київ, 1908).

Спільно з музикознавцем Климентом Квіткою письменниця підготувала і видала збірник «Дитячі гри, пісні, казки з Ковельщини, Лущини та Зв'ягельщини на Волині» (Київ, 1903) [3, 7].

На середину 10-х рр. XX ст. припадає підготовка фундаментального збірника народнопісних матеріалів, що їх зберегла у своїй пам'яті Леся Українка. Частину мелодій записує Климент Квітка з голосу Лесі під час перебування в Ялті, будучи важкохворою. Та незважаючи на велике захоплення та Лесину любов до фольклору, їй не судилося побачити цю працю закінченою і виданою. «Народні мелодії з голосу Лесі Українки», які записав і упорядкував Климент Квітка, побачили світ уже після смерті письменниці.

Майже ціле століття минуло від часу перших цілеспрямованих записів пісенного фольклору Колодяжна. Відтоді у пісенній традиції досліджуваного середовища відбулися зміни, трансформаційні процеси. Правда, вони торкнулися переважно структурного рівня і жанрово-тематичного складу пісень, особливостей їх побутування [9, 103]. Донині у живому побутуванні села різною мірою збе-

реглися пісні весільні, родинно-побутові, колядки та щедрівки. Водночас треба визнати, що чимало творів інших жанрів (веснянкових, петрівчаних, купальських, частково суспільно-побутових) перебувають здебільшого у пасивному фонді, у пам'яті людей старшого покоління.

Тенденція поступового зникання зі сфери побутування окремих фольклорних пластів помітилась внаслідок відомих причин уже на початку 40-х років XX ст. Відтоді і почав занепадати у побуті аматорський хоровий спів. І попри все це з гордістю можна сказати, що і в наш час є наступники Лесі Українки. Це, зокрема, провідний фольклорист з Волині Олекса Ошуркевич. Він є власником солідного особистого архіву, який вміщує результати багатолітньої копіїткої польової роботи, що велася, починаючи ще з 1950-х років. Будучи ще студентом філологічного факультету Львівського державного університету ім. І.Франка, він розпочав записувати усну народну спадщину і насамперед пісенного походження. У 1966 р. у зв'язку з переходом на роботу до Обласного науково-методичного центру Волині етнографічні дослідження О.Ошуркевича поступово набули наукового характеру. Однак ґрунтовно цей напрямок праці розвинувся лише після його переходу на роботу до Волинського краєзнавчого музею (1984 р.), де він пройшов шлях від молодшого наукового співробітника до завідувача відділу етнографії і народних промислів (1989 р.).

На даний час вражає багатогранна етнографічна спадщина О. Ошуркевича оприлюднена лише частково. Це кілька збірок народної творчості та ряд публікацій у наукових та періодичних виданнях. Разом з тим зібрані дослідником експедиційні матеріали склали величезний приватний архів, у якому лише музичних зразків налічується понад 3000 одиниць. Серед них – чимало раритетних матеріалів, зафіксованих ще від уроженців кінця XIX ст., у тому числі зразки інструментальної музики.

О.Ошуркевич збирав українські народні пісні в селі Колодяжне Волинської області у 1995-1996 рр. А згодом у 1998 р. вийшла збірка українських народних пісень за фольклорно-етнографічною програмою «Слідами Лесі Українки. Пісні з Колодяжна». Розшифровка і нотація мелодій Михайла Мишанича, Мирослава Стефанишина, Ліни Добрянської.

Зібрані у Колодяжному пісенні матеріали мають, безперечно, особливу вартість. Вони є надбанням того середовища, серед якого формувався духовний потенціал Лесі Українки, є самодостатньою і переконливою реальністю для виявлення і вивчення еволюційних процесів у царині усної народної творчості. Будучи цінним набутком одного села, водночас ці матеріали становлять оригінальну частину загальнонаціональної, пісенно-музичної культури України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Архіви України. – 1988. – №5. – С. 67.
2. Спогади про Лесю Українку. – К., 1971. – С. 37.
3. Леся Українка. Зібрання творів: У 12 т. – К., 1978. – Т. 10. – С. 123.
4. Ошуркевич О. Леся Українка і народна співачка Варвара Дмитрук // Леся Українка та родина Косачів у контексті української культури. Тези та матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Луцьк, 1996. – С. 25-26.
5. Леся Українка. Зібрання творів: У 12 т. – К., 1979. – Т. 12. – С. 192.
6. Ошуркевич О.Ф. Пісні з Колодяжна. – Луцьк, 1998. – С. 7.
7. Іван Франко. Зібрання творів: у 50-ти т. – К., 1986. – Т. 49. – С. 473-474.
8. Косач-Кривинюк О.П. Незабуття Леся // Радянська Волинь. – 1988. – 20 серпня.
9. Смоляк О. Третя конференція дослідників народної музики червоноруських (гайцьково-володимирських) та суміжних земель: Матеріали. – Львів, 1992. – С. 103.
10. Франко І. Вибрані статті про народну творчість. – К., 1955. – С. 102.

Vitaliy Ohmaniuk

«THE FOLKLORE INHERITANCE OF LESYA UKRAINKA»

In the article «The Folklore Inheritance of Lesya Ukrainka» the contribute of Lesya Ukrainka to the folklore science, is highlighted the world unexhausted richness of the national song and national language is pointed out.

Key words: national song, national culture, expedition, ritual.